

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 16

Заснований в 1996 році

Рівне – 2001

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 16. — Рівне: РДГУ, 2001. — 154 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, психології, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:**Головний редактор** доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН**Мітюров Борис Никифорович** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 11 від 29.06.2001 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.
Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 06 — 7.

Рівненський державний гуманітарний університет, 2001

9. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности (Основные положения, исследования и применение). – СПб.: Питер-Пресс, 1997. – 608 с. – (Серия “Мастера психологии”).

Одержано редакцією 23.05.2001.

УДК: 370: 159. 922. 73 Н. В. МАЛІНОВСЬКА

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ НАВЧАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ПЕРЕКАЗУВАННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ

Переказ визнано одним із ефективних методів навчання дітей дошкільного віку зв'язного монологічного мовлення. Ця проблема досліджувалася низкою вчених (А. Богуш, Л. Ворошніна, О. Дементьева, Р. Габова, О. Лещенко, О. Кононенко, Є. Короткова, Л. Пенъєвська, С. Тихеева, К. Ушинський, В. Федяєвська, Є. Фльорина).

Переказ – це відтворення літературного зразка в усному мовленні. Процес переказування являє собою складну розумову дію, яка охоплює: слухання і сприймання, розуміння і відтворення прочитаного. У формі переказу виявляється художньо-мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку на початковому етапі її розвитку.

Впродовж тривалого часу (50-80 роки) в дошкільних закладах пропонувалися для переказу нові для дітей художні твори. По суті, на одному занятті (відповідно до методики О. М. Дементьевої) одночасно розв'язувалися два різних складних для дітей завдання: пізнавальне (сприймання змісту нового тексту, його розуміння) і мовленнєве (складання розповіді за зразком художнього тексту). Такий підхід негативно відбивався на зв'язному мовленні дітей.

В останні роки (1990-1995 рр.) в зв'язку із введенням комплексних занять з розвитку мовлення (Ф. Сохін, О. Ушакова) вченими України (А. Богуш) запропоновано використовувати переказ лише як метод розвитку монологічного мовлення дітей засобами знайомих художніх творів. Зауважимо, що фундатор національної системи дошкільного виховання С. Ф. Русова також радила переказувати дітям "тільки знайомі художні твори".

Метою нашої експериментальної роботи було порівняння розповідей-переказів дітей підготовчих груп, які навчалися за традиційною методикою та методикою С. Ф. Русової. Завданнями дослідження виступили з'ясування: рівня розвитку зв'язного мовлення дітей в розповідях-переказах незнайомих художніх текстів; характеру мовленнєвої активності дітей на заняттях; коефіцієнта відтворення тексту.

Задля реалізації означених завдань ми провели експеримент, який охоплював 100 дітей старшого дошкільного віку, чотири підготовчі до школи групи (дві експериментальні й дві – контрольні) дошкільного закладу № 23 м. Рівне та Учбово-педагогічного Центру "Надія" (м. Одеса). Нами було дібрано 6 оповідань різної складності: сюжети в розповідній формі та сюжети-діалоги з різною кількістю слів та речень. Серед обраних текстів три – з прямою мовою (В. Сухомлинський "Ледача подушка", Н. Кулик "Ромасеве яблуко і Петрикова груша", В. Сухомлинський "Іменинний пиріг"), один викладено в розповідній формі (Р. Кухарик "Добре..."), ще два – написано у формі діалогу (Б. Вовк "Лінива Оленка", В. Сухомлинський "Я вирощу внучку, дідуся"). Кількість слів у художніх текстах коливається від 37 до 131, а кількість речень – від 8 до 26.

Показниками відтворення тексту виступили: кількість слів, кількість речень. Критеріями якісної характеристики мовлення було обрано самостійність відтворення тексту: наявність (чи відсутність) пауз; наявність слів (чи фраз) – заміників, привнесених слів; наявність (чи відсутність) пропусків: вид переказу (дослівний, стислий, вибіркового, творчий, стимульований).

У контрольних групах навчання дітей переказування проводилося за методикою, що склалася в сучасній практиці дошкільного виховання: дітям пропонувався незнайомий художній твір (вперше прослуханий на занятті), оповідання читали двічі, після першого читання уточнювали й пояснювали окремі слова й фрази, проводили відтворюючу бесіду, давалася настанова на переказ. Після повторного читання діти переказували художній твір.

В експериментальних групах, де навчання переказування відбувалося за методичними вказівками С. Ф. Русової, знайомство з художніми текстами, обраними для переказу,

відбувалося на заняттях з розділів "Ознайомлення дітей з довкіллям", "Художня література", "Рідна природа". Одне оповідання читалося декілька разів на різних заняттях з різною метою, за змістом кожного оповідання обов'язково проводилася якась практична діяльність: бесіда, малювання, інсценування, читання за ролями, а вже після цього на занятті з розвитку мовлення дітям пропонувалося переказати оповідання. Заняття проводилось за такою структурою: розглядання ілюстрацій, бесіда, установка на переказ, читання оповідання, переказування оповідання дітьми.

Наводимо приклади розповідей-переказів дітей експериментальних груп.

Повний переказ тексту. Яна В.: – "Лінива Оленка". Написав Богдан Вовк. Прийшла вранці Оленка в дитячий садок. – Чого це ти така не причесана, з кудлатим волоссям? – запитусь вчителька. А дівчинка їй відповідає: – То ж бабуся не встигла мене причесати. – А туфлі чого брудні? – знову питає вихователька. Оленка відповідає: – Дідусь не почистив. – А де ж твій гудзик, що комірць не застібнуто? А Оленка і каже: – А це вже я сама винна. Забула нагадати мамі, щоб пришила його.

Переказ діалог.

Олена Р.: Написав оповідання Богдан Вовк.

Орися П. Прийшла якось уранці Оленка в дитячий садок. – Чого це ти така не причесана? – запитусь Оленку вихователька.

Оленка Р.: Бо ж бабуся не встигла мене причесати.

Орися П.: А черевики чого в болоті?

Оленка Р.: Дідусь забув почистити.

Орися П.: А гудзика чого немає біля комірця?

Оленка П.: Це вже я винна сама, бо не нагадала мамі, щоб пришила гудзика.

Проаналізуємо розповіді-перекази дітей. Як засвідчують протокольні записи, розповіді-перекази дітей в обох випадках було самостійними, без втручання і підказки експериментатора. Діти самі пригадали назву оповідання й автора, в переказах були відсутні паузи і пропуски. Перекази тексту-діалогу носили переважно дослівний характер. Так у переказі Яни В. 9 речень (за текстом – 8), 56 слів (за текстом – 37), з них 19 – привнесених. У переказі були наявними й слова-замінники: запитусь (питає), каже (відповідає), дівчинка (Оленка), туфлі (черевики). Речення іншої конструкції: "А де ж твій гудзик, що комірць не застібнуто?" (За текстом: "А гудзика чого біля комірця немає?"). У переказі-діалозі було менше слів-замінників та привнесених слів. Так, загальна кількість речень – 7 (у тексті – 8), слів – 45 (у тексті 37), привнесених слів – 8. Слова заміники бабуся (бабуня), в болоті (брудні).

Для порівняння наводимо записи розповідей-переказів дітей контрольних груп.

Сашко Я. – Лінива Оленка. Прийшла (Запитання: – Хто написав це оповідання?). Пауза. (Діти підказують). – Прийшла Оленка в дитячий садок, а вихователька питає її, чого не причесана. Оленка відповідає, що бабуся не причесала. (Пауза. Запитання: – Що ще спитала в Оленки вихователька?) – Де її черевики. (Діти виправляють. Запитання: – Що вона відповіла?). – Дідусь забув почистити, а про гудзик Оленка забула нагадати мамі.

Руслана Х. "Лінива Оленка". (Пауза. Запитання? – Хто написав?). – Забула. (Діти підказують). – Прийшла Оленка в дитячий садок. Чого не причесана? Бо бабуся не встигла причесати. (Пауза). А туфлі дід не помив. (Пауза). А гудзика мама не пришила.

Як бачимо, переказ тексту-діалога склав для дітей контрольної групи значні труднощі. Вони переказували в розповідній формі, непрямою мовою. Їх перекази вимагали підказки і втручання вихователя. Так, у розповіді-переказі Сашка дві паузи, в переказі Руслани – 2 паузи. Загальна кількість речень: у переказі Сашка – 4 (в тексті – 8), Руслани – 5. Кількість слів: 26 – у переказі Сашка, при цьому привнесені слова і слова заміники відсутні; 16 слів у переказі Руслани (у тексті – 37), 2 слова-замінники: туфлі (черевики), помив (почистив).

Результати аналізу переказів одних і тих же текстів художніх оповідань дітей експериментальних і контрольних груп засвідчили їх суттєву відмінність за всіма показниками. Діти експериментальних груп не відчували труднощів у переказуванні текстів, вони не тільки правильно за сюжетом передавали зміст оповідань, але й виявляли творчість, привносили свої слова, переконструювали фрази і речення, вдало використовували слова-замінники. Розповіді були послідовними, без пропусків і втручання педагога, без пауз. Перекази дітей

контрольних груп носили стимульований характер, супроводжувалися паузами, в них були наявні пропуски сюжету, діти не вживали привнесених слів та слів-замінників.

Кількість речень і слів у текстах переказів дітей експериментальних груп за всіма творами була значно більшою, ніж у дітей контрольних груп. Вона коливалася від 9 речень до 33 – в експериментальних і від 4 до 12 речень у контрольних групах. Кількість слів у переказах дітей експериментальних груп становила від 30 до 150, в контрольних – від 19 до 70 слів. Коефіцієнт відтворення художніх текстів у дітей експериментальних груп дорівнював 90-100%, у дітей контрольних груп він становив 46-52%.

На основі аналізу експериментального матеріалу ми виділили чотири рівні розвитку зв'язного мовлення дітей у процесі переказування художніх творів. Охарактеризуємо їх.

Високий рівень. Мовлення дітей цього рівня зв'язне (монологічне, діалогічне з прямою мовою); переказ – самостійний, повний, творчий. У процесі переказу відсутні паузи, пропуски текстів. Діти використовують вдалі слова-замінники, синоніми та образні вирази, порівняння. Кількість речень і слів перевищує їх кількість за текстом (у середньому на 3-4 речення, 20-30 слів). Коефіцієнт відтворення тексту – 100%.

Достатній рівень. Мовлення дітей зв'язне, переказ відповідає формі викладу оповідання (монологічне, діалогічне). Вид переказу – самостійний, повний, творчий; відсутні паузи, пропуски текстів; наявні слова-замінники та привнесені слова. Кількість привнесених речень 1-2, слів 8-18, коефіцієнт відтворення тексту – 90-92%.

Середній рівень. Мовлення дітей зв'язне, водночас наявні паузи і пропуски текстів. Відсутні слова-замінники та привнесені слова. Переказ стимульований, стислий, вибірковий. Кількість речень на 1-2 менше, ніж у тексті, слів менше на 10-15. Коефіцієнт відтворення дорівнює 56-79%.

Низький рівень. Мовлення дітей незв'язне, уривчасте. Переказ поверховий, діти відповідають на запитання одним словом чи фразою, після кожної фрази припускають паузи, наявні пропуски тексту. Кількість речень і слів у переказах дітей на 46-50% менша, ніж в оригіналі. Коефіцієнт відтворення тексту – 46-50%.

Переважна більшість дітей (64%), котрих учили переказувати знайомі художні твори за методикою С. Ф. Русової, знаходилися на високому рівні розвитку зв'язного мовлення і відтворення текстів. Перекази цих дітей були не тільки повними, а й носили творчий характер. Інша частина дітей (36%) перебувала на достатньому рівні з коефіцієнтом відтворення до 90-92%, їх перекази носили самостійний та творчий характер.

Інша картина спостерігалася в контрольних групах, де діти переказували художні тексти, що вперше прослухали на занятті. У цих групах високий рівень розвитку зв'язного мовлення був відсутній. Тільки 6% дітей перебували на достатньому і 30% – на середньому рівнях. Більшості дітей контрольних груп (64%) був властивий низький рівень. Діти лише відповідали на запитання вихователя за змістом художнього твору, натомість самостійно переказати його не змогли.

Отже, порівняльний аналіз експериментальних даних з навчання дітей старшого дошкільного віку переказування художніх творів за двома різними методиками (нині чинними в дошкільних закладах України та методикою С. Ф. Русової) засвідчив перевагу методичних рекомендацій С. Ф. Русової, котра пропонувала давати для переказу лише добре знайомі дітям художні тексти (оповідання та казки) як у розповідній, так і в формі діалогу. На думку С. Ф. Русової, новий твір потрібно давати лише з ознайомлювальною метою, його читання супроводжується детальною відтворюючою бесідою. А переказ – це метод розвитку зв'язного мовлення, зв'язність якого і повнота відтворення залежить від того, наскільки дитина знайома з художнім текстом. Одержані нами результати підтвердили цю методичну сентенцію С. Русової.

У ході експериментальної роботи були виявлені деякі закономірні тенденції, що є характерними для дитячих переказів. Якість переказів залежить від обізнаності дітей із змістом тексту: знайомий текст підвищує зв'язність мовлення та коефіцієнт його відтворення. Вид і характер переказів обумовлюється формою викладу змісту художнього твору: оповідання, написані в розповідній формі, стимулюють дітей до творчого переказування, вдалої заміни слів автора своїми словами, використання прямої мови, привнесених слів. Оповідання діалогічної форми стимулюють дослівне, повне відтворення тексту, з використанням засобів виразності мовлення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Синиця І. О. Психологія усного мовлення. – К.: Радянська школа, 1974. – 26 с.
 2. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори /Упорядник О. В. Проскура. – К.: Освіта, 1996. – 304 с.
 3. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання. – Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. – 226 с.
 4. Русова С. Ф. Нові методи дошкільного виховання. – Прага: Сіяч, 1927. – 112 с.
- Одержано редакцією 21.04.2001.

УДК: 370.017 І. М. ДИЧКІВСЬКА

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПРИНЦИП В РОЗВИТКУ ЗАРУБІЖНОЇ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Проблема людини була завжди в центрі уваги наукового знання, яке прагнуло зрозуміти особистість у всій цілісності її буття, у всіх її сутнісних проявах і життєвих відношеннях. Відтворюючи певний цілісний образ людини, вчені формулюють пов'язану з ним систему понять, за допомогою яких уявляється можливим актуалізувати давній філософський принцип щодо людини як “міри всіх речей”.

Багатомірність людини робить її об'єктом дослідження найрізноманітніших наук. Коли людина вивчається як предмет виховання, вона стає об'єктом педагогічної антропології.

Представників антропологічного підходу відрізняє від решти зарубіжних і вітчизняних педагогів “багатофакторний” підхід до проблеми витоків і рушійних сил індивідуального розвитку, як і до питання про роль педагогічного втручання в цей процес. Багатоманітність підходів до вказаних проблем безпосередньо у межах самої антропологічної теорії вимагає її аналізу в контексті різних класифікацій.

Так, за класифікацією М. Н. Певзнера, психолого-антропологічна течія була представлена трьома групами педагогів-реформаторів: представниками експериментальної педагогіки та психології В. Лайем, Е. Мейманом, Г. Мюнстербергом, першими радикальними реформаторами, провісниками “педагогіки, що виходить від дитини” Е. Кей, Ф. Гансбергом, Л. Гурліттом, а також Б. Отто, Й. Кречманом і О. Нейллом, який знаходився під сильним впливом психоаналізу З. Фрейда [1]. Всі вони спиралися на педоцентристську концепцію виховання дитини, засновану на безмежній вірі в унікальність її природи, можливість саморозвитку її внутрішніх сутнісних сил. Розвиток розумівся як результат взаємодії вроджених програм росту з оточуючим світом; визнавалася активність знаряддево-знакової природи душевних сил, аперцептивний характер досвіду, що набувається дитиною, пластичність усіх особистісних властивостей. Остання особливість дозволяла вихованню багато що змінити в природних даних індивіда.

Прагнучи сформулювати завдання “нової педагогіки”, прибічники даного напрямку вважали, що вона повинна ґрунтуватися на спостереженнях за дитиною, оскільки “розуміння її фізичних функцій і спостереження за взаємодією тіла й духу, поступове пробудження її самосвідомості, розвиток її розумового життя є керівництво розвитком” (Л. Гурлітт).

Проголошуючи культ особистості дитини, Ф. Гансберг та інші педагоги-антропологи розуміли її не як певний модус суті юної людини (тобто якусь певну якість, стан або прояв), а як саму суть, певну цілісність, що відрізняє людський вид від інших біологічних видів. В сутнісній і зовнішній самореалізації особистості дитини вони “зчитували” її ставлення до світу, яке, на їх думку, є результатом скоріше неусвідомленого сприймання, ніж систематизованого пізнання.

В оцінці природи дитини багато педагогів знаходились під впливом психоаналізу З. Фрейда та його послідовників. Так, О. Нейлл пояснював справжні причини і приховані мотиви дітей природними імпульсами, що виникають і зникають під впливом підсвідомого, яке він вважав основним джерелом людської поведінки.

ЗМІСТ

Воробйов А. М. До проблеми психічної депривації в дитячому віці у сучасній соціальній ситуації	3
Янциур М. С., Дем'яненко І. О. Стан професійного самовизначення учнів IX та XI класів у сучасних умовах	8
Димченко С. С. Психологічні особливості самостійної роботи в класі диригування	16
Іванюта О. В. Теоретичні аспекти вивчення візуального мислення	19
Главінська О. Д. Вплив самооцінки школяра на ставлення до своєї учбової діяльності	23
Марченко О. М. Особливості мотивування учіння старшокласника за умови впровадження нових інноваційних технологій навчання (10-11 класи)	27
Цуканова М. С. Соціально-психологічна характеристика злочинної поведінки неповнолітніх	31
Філоненко М. М. Формування спостереження і спостережливості у процесі сприймання об'єктів та явищ навколишнього середовища	34
Яцюк Н. О. Емоційна підтримка як важливий компонент виховного процесу	37
Безлюдна В. І. Актуалізація комунікативної потреби у дітей дошкільного віку	41
Горопаха Н. М. Психологічні основи формування у старших дошкільнят інтересу до пізнання природи	49
Поніманська Т. І. Психологічні особливості підготовки студентів до гуманістичного виховання	54
Маліновська Н. В. Психологічні механізми навчання старших дошкільників переказування художніх творів	57
Дичківська І. М. Антропологічний принцип розвитку зарубіжної гуманістичної педагогіки	60
Косарева О. І. Застосування методів ігрової адлеріанської терапії у встановленні контактів з дітьми дошкільного віку	63
Терешко Л. В. Розвиток зв'язного мовлення в загальному контексті навчання і розвитку дітей дошкільного віку	67
Назаревич В. В. Особливості використання методів ігрової терапії у корекційно-виховній роботі закладів інтернатного типу з соціально-дезадаптованими дітьми дошкільного віку	70
Пальчевський С. С. Суггестопедичний метод Г. К. Лозанова	75
Литвиненко С. А. Виховання як соціально-культурний феномен	80
Колупасва Т. Є. Молодіжні проблеми в Україні: шляхи реалізації	85
Машкіна Л. А. Формування психологічної культури майбутнього педагога	90
Станіславська К. Шляхи активізації пізнавально-творчої діяльності студентів мистецьких вузів	93
Кочубей Л. В. Формування навичок діалогічного мовлення на уроках з російської мови	98
Яцейко В. А., Сех І. С. Формування професійного мислення у студентів при виведенні природних понять	101
Титаренко В. П. Декоративно-ужиткове мистецтво як засіб художньо-естетичного виховання учнів у процесі трудового навчання	108
Козяр М. М., Гордійчук І. І., Вовк В. Ф., Лебедюк Є. А. Теоретичні основи побудови системи задач з інженерної графіки	113
Лісневський А. В. Шляхи активізації навчально-виховного процесу у вузі	117
Онищук В. І. Читання нот з аркуша як важливий чинник професійної підготовки виконавців на духових інструментах	121
Петренко О. Б. Гендерні тенденції у практиці виховання	124
Юсупова М. Ф., Сидоренко В. К. Передумови використання комп'ютера в процесі навчання графічним дисциплінам	128
Петренко В. В. Формування політичної культури учнів – одна із необхідних умов громадянськості особистості	135
Середюк Л. А. Особливості самовираження сучасних старшокласників	141
Бричок С. Б. Особливості навчального процесу в церковнопарафіяльних школах Волині кінця XIX – початку XX ст.	144
Відомості про авторів	150

Наукове видання

**Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання
в закладах освіти**

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 16

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Редактор Безлюдна В. І.

Технічний редактор Курченко Н.Б.

Комп'ютерна верстка Бондаря А. М.

Здано до набору 01.06.2001 р. Підписано до друку 29.06.2001 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 18,81. Обл. вид. арк. 19,36. Замовлення № 128 Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31

Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі

Рівненського державного гуманітарного університету

33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах
освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного
гуманітарного університету. Випуск 16. — Рівне: РДГУ, 2001. — 154 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 7.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії та історії педагогіки, психології, дидактики, методики навчання, виховання і розвитку дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378ББК 74.20